

Sabina Rejman¹

Fotografie rodziny Mierów i Jędrzejowiczów z zespołu *Archiwum Podworskie Mierów- Jędrzejowiczów w Staromieściu* w Archiwum Państwowym w Rzeszowie

Streszczenie

Według archiwistów fotografia może stanowić zarówno materiał ilustracyjny, jak i pełnoprawne źródło historyczne. Wciąż jednak brakuje podręcznika, który opisywałby wszystkie aspekty związane z dokumentacją fotograficzną. W Archiwum Państwowym w Rzeszowie w zespole *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu* znajduje się niewielki wyodrębniony zbiór fotografii. Przedstawiają one: uwiecznione na fotografii portrety (Tytusa Jana Mateusza hrabiego Miera, Henryki z Mierów Komorowskiej) oraz zegarek z miniaturowym wizerunkiem Jana hrabiego Miera; kartki korespondencyjne ze zdjęciami z manewrów wojskowych, zdjęcie portretowe (Lubiny z Rogoyskich Mierowej) i przeznaczone do dokumentów urzędowych (Jana Feliksa Jędrzejowicza).

Rodzinę Mierów o szkockich i kalwińskich korzeniach oraz rodzinę Jędrzejowiczów pochodzenia ormiańskiego i kupieckiego połączyło małżeństwo zawarte w 1878 r. w Wiedniu przez Adama Jędrzejowicza (1847–1924), syn Jana Kantego i Marii ze Straszewskich z Zaczernia, z Gabrielą Felicją z Mierów (1850–1939), córką Feliksa i Felicji, rozwiedzioną ze Zdzisławem Tyszkiewiczem, dziedzicem dóbr kolbuszowskich. Po ślubie ich siedzibą stało się Staromieście (obecnie w granicach Rzeszowa). Majątkiem gospodarował następnie jedyny syn tej pary, Jan Feliks (1879–1942). Fotografie wnoszą cenne informacje zarówno w warstwie tekstowej (zapiski dotyczące przedstawianych osób, rzeczy, wydarzeń), jak i ilustracyjnej (wizerunki tychże), umożliwiając też poczynienie dodatkowych ustaleń na ich podstawie.

Słowa kluczowe: zdjęcia, Jędrzejowicze, Mierowie, Rzeszów, XIX/XX w.

¹ Dr hab. Sabina Rejman, Instytut Historii, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16C, 35-959 Rzeszów, e-mail: srejman@post.pl, nr ORCID: 0000-0002-4863-6943.

Wstęp

Zgodnie z definicją z 2006 r. dokumentacja fotograficzna przechowywana w polskich archiwach państwowych to „wszelkie statyczne formy fotograficznego zapisu obrazu, niezależnie od techniki wykonania” (Załącznik do Decyzji nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, 2006). Charakterystykę stanu badań nad dokumentacją fotograficzną w archiwach przedstawiła Kamila Biernat w artykule opublikowanym w 2015 r. (Biernat 2015: 61–74). Ze względu na typ opracowania wyróżniła: wytyczne metodyczne wydawane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 1969 i 2006 r. (Zarządzenie nr 17... 1969; Decyzja nr 8... 2006; najnowsze Zarządzenie nr 34 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 9.09.2019 r. w sprawie zasad porządkowania i inwentaryzacji dokumentacji fotograficznej w archiwach państwowych), książki – w tym podstawowe pozycje autorstwa Heleny Karczowej (1979), Haliny Robótki (1988), Marleny Jabłońskiej (2011) i jedną z najnowszych podsumowującą dotychczasowy dorobek badaczy pióra Wiesławy Kwiatkowskiej (2014) oraz artykuły publikowane głównie na łamach czasopism „Archeion” i „Archiwista Polski” bądź w opracowaniach zbiorowych (*Dokumentacja nieaktowa*, 2009). Problematyka tych ostatnich obejmuje następujące zagadnienia: zasady formalnego opracowania dokumentacji fotograficznej, opis zasobów fotograficznych przechowywanych w archiwach polskich, konserwacja fotografii (głównie artykuły w „Notesie Konserwatorskim” wydawanym przez Bibliotekę Narodową). Chociaż autorka oceniła stan badań jako dobry, podkreśliła jednak, że wiele publikacji utraciło aktualność, przynajmniej częściowo, i doszła do wniosku, że „w polskiej literaturze przedmiotu cały czas brakuje podręcznika, który opisywałby wszystkie aspekty związane tylko i wyłącznie z dokumentacją fotograficzną – od rzetelnego wyjaśnienia samego pojęcia, poprzez szereg czynności związanych z metodyką opracowania, a kończąc na zastosowaniu nowoczesnych technologii w opracowywaniu fotografii” (Biernat 2015: 73), i postulowała, aby taki podręcznik powstał jak najszybciej.

Fotografia jako źródło historyczne

Kwestię tego, czy fotografia może stanowić pełnoprawne źródło historyczne, czy jedynie materiał ilustracyjny, starała się rozstrzygnąć Sandra Tomczak (2013: 31–39). Podkreśliła, iż istnieje zasadnicza różnica między tradycyjnymi źródłami ikonograficznymi, dla których

nauki pomocnicze historii wypracowały metody analizy, a fotografią². Ta ostatnia jest dokładniejsza w odwzorowywaniu rzeczywistości i nie ma wymiaru symbolicznego (z wyjątkiem konkretnych przypadków), zatem do interpretacji fotografii potrzebne są inne narzędzia niż dla źródeł ikonograficznych. I chociaż w 1955 r. zostało utworzone Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, przekształcone następnie w 2008 r. w Narodowe Archiwum Cyfrowe, którego głównym zadaniem miało być gromadzenie i zabezpieczanie dokumentacji fotograficznej, to ciągle brakuje kompleksowego opracowania metodologicznego dotyczącego tego źródła, a sama fotografia uchodzi za niepewną podstawę wnioskowania. Autorka zaproponowała wydzielenie grupy źródeł wizualnych, do których zaliczałyby się fotografie, a nadzieje na wypracowanie metod ich interpretacji wiąże z ustaleniami historyków, ale także socjologów i antropologów, w mniejszym stopniu krytyków sztuki czy filozofów. Zdaje sobie sprawę z niebezpieczeństw w wykorzystywaniu fotografii, jak i trudności z ustaleniem miejsca i czasu powstania zdjęcia oraz osób czy wydarzeń na nim utrwalonych, zbyt intensywnym wykorzystywaniem fotografii w przestrzeni publicznej, zachowaniem obiektywizmu w odniesieniu do źródeł niosących duży ładunek emocjonalny. Konkluduje jednak, iż „fotografia może przekazywać treść równą źródłu pisanemu (...), gdyż zarówno informacje zawarte w obrazie, jak i dokumencie muszą zostać skonfrontowane z wiedzą ogólną, na podstawie której dopiero stają się przekąźnikami konkretnej treści historycznej” (Tomczak 2013: 38). Autorka ta przewiduje, iż fotografia będzie jednym z podstawowych źródeł do badania historii współczesnej (już jest wykorzystywana szeroko w historii społecznej i historii wojen), a w dalszej przyszłości zostanie zastąpiona przez źródła jeszcze nowocześniejsze.

² Historia fotografii zaczęła się w 1839 r., kiedy w Akademii Francuskiej został zaprezentowany pierwszy obraz zapisany na trwałym materiale. Autorem techniki był Louis Jacques M. N. P. Daguerre. Początkowo wysoki koszt i długi czas naświetlania uniemożliwiający uchwycenie ruchu ograniczały popularność wynalazku. Przełom nastąpił w 1840 r. dzięki aparatowi fotograficznemu na perforowaną taśmę filmową skonstruowanemu przez Oskara Barnacka. Do upowszechnienia się fotografii przyczyniły się też powstanie i ewolucja kart pocztowych – jako obraz wykorzystywano drukarskie reprodukcje fotografii, a później same fotografie wykonane z negatywu. Karta fotograficzna stała się najtańszym i najczęściej wykorzystywanym rodzajem karty pocztowej. Zatem dopiero zbiory zdjęć z końca XIX w. stanowią obszerniejszy materiał badawczy umożliwiający wyciąganie ogólnych wniosków i przeprowadzanie porównań (Tomczak 2013: 34–35).

Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu w Archiwum Państwowym w Rzeszowie

Fotografie wyodrębnione w zespole nr 24 *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu* w Archiwum Państwowym w Rzeszowie stanowią skromny zbiór sklasyfikowany w trzech jednostkach archiwalnych: *Fotografie rodziny Mierów* (sygn. 167), *Fotografie złotego zegarka z miniaturą Jana hr. Miera Kasztelana Inflanckiego* (sygn. 168), *Fotografie Jędrzejowiczów* (sygn. 571). Mają charakter zarówno źródeł ikonograficznych, jako że przedstawiają uwiecznione na zdjęciu namalowane portrety rodzinne lub miniatury, jak i klasycznych fotografii odwzorowujących realne osoby bądź wydarzenia konkretnego czasu i miejsca.

Jędrzejowiczom poświęciła wysoko ocenianą monografię Danuta Pustelak, która w pracy *Ród Jędrzejowiczów w okresie autonomii galicyjskiej* omówiła dzieje rodziny, wykraczając nawet poza zawarte w tytule ramy czasowe (Pustelak 2011). Zrekonstruowała drzewa genealogiczne gałęzi z Hyżnego, Czapel, Jasionki, Żniatynia i Zaczernia-Staromieścia³, scharakteryzowała gospodarkę prowadzoną w dobrach rodzinnych oraz działalność społeczną i polityczną w środowisku lokalnym, galicyjskim i ogólnopaństwowym.

Związek rodziny Jędrzejowiczów z Mierami dokonał się za sprawą małżeństwa zawartego 6 lutego 1878 r. w Wiedniu przez Adama Jędrzejowicza (1847–1924), syna Jana Kantego i Marii ze Straszewskich z Zaczernia, z Gabriellą Felicją z Mierów (1850–1939), córką Feliksa i Felicji, rozwiedzioną ze Zdzisławem Tyszkiewiczem, dziedzicem dóbr kolbuszowskich. Po ślubie ich siedzibą stało się Staromieście (obecnie w granicach Rzeszowa). Majątkiem gospodarował następnie jedyny syn tej pary, Jan Feliks (1879–1942) (Pustelak 2011: 51–54, 202; Buszko 1964–1965: 238–239).

Po jego śmierci w 1942 r. właścicielką Staromieścia została Maria z Tyszkiewiczów Jędrzejowiczowa, wdowa po Janie Feliksie, która opuściła Staromieście wraz z córkami, kiedy do Rzeszowa zbliżały się wojska radzieckie, i przeprowadziła się do wynajętego w mieście mieszkania. Na podstawie dekretu PKWN z 6 września 1944 r. nastąpiło wywłaszczenie majątku. Według informacji Jana Grzegorza Jędrzejowi-

³ Wsie te w drugiej połowie XIX w. leżały w następujących powiatach: Hyżne – rzeszowski, Czaple – samborski, Jasionka – rzeszowski, Żniatyń – sokalski, Zaczernie – rzeszowski, Staromieście – rzeszowski (*Słownik geograficzny*, w kolejności wymienienia miejscowości: t. III: 241; t. I: 732–733; t. III: 481; t. XIV: 654; t. XIV: 218–219; t. XI: 261).

cza, syna Jana Kantego i Marii z Tyszkiewiczów, „mimo wszelkich starań rodzina nie uzyskała pozwolenia na zabranie czegokolwiek z dworu” (Pustelak 2011: 71). Po wojnie dwór w Staromieściu przeznaczono na szpital. Rozproszeni uległy pamiątki rodzinne. Niewielką część zachowała rodzina w Warszawie. Część spuścizny przyjęło Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, ale nie została ona odnotowana jako depozyt, co było powodem komplikacji z jej odzyskaniem przez rodzinę w późniejszym czasie. Niektóre dokumenty rodzinne w 1955 r. zostały przekazane z Muzeum Okręgowego do ówczesnego Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Rzeszowie (obecnie Archiwum Państwowe w Rzeszowie). W Muzeum Okręgowym pozostawała kolekcja zgromadzona przez Jana Jędrzejowicza, który prowadził badania nad umundurowaniem wojska polskiego. Obejmowała ona mundury, broń, grafikę, specjalistyczną bibliotekę. Ponadto znalazły się tutaj egzemplarze mebli stanowiących wyposażenie dworu oraz dwa obrazy. Obiekty te pozostawały w zasobach placówki do momentu wycofania depozytu w 1996 r. przez przedstawiciela rodziny (*Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*, Bieda, *Wstęp do inwentarza*: 9; Pustelak 2011: 67, 71; Szetela-Zauchowa 2001: 302–308).

Jan hrabia Mier (1737–1790)

Fot. 1. Fotografia złotego zegarka z miniaturą Jana hrabiego Miera (1737–1790)

Fot. 1. The Photography of the Golden Watch with the Miniature Portrait of Jan the Count of Mier (1737–1790)

Źródło: Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*, sygn. 168 *Fotografie złotego zegarka z miniaturą Jana hr. Miera Kasztelana Inflanckiego*.

Według Józefa Andrzeja Gierowskiego ojciec Jana hrabiego Miera, Wilhelm, prawdopodobnie jako pierwszy przedstawiciel szkockiej rodziny szlacheckiej wyznania kalwińskiego osiedlił się w Polsce i w 1726 r. otrzymał od sejmu polskiego indygenat pod warunkiem przejścia na katolicyzm w czasie do sześciu miesięcy. Swoją karierę opierał głównie na służbie wojskowej, zapoczątkowując tym samym tradycje militarne w rodzinie (Gierowski 1975: 804–806). Jego syn Jan Mier doszedł do stopnia generała, ale później zajął się raczej polityką. Posiadał ziemie w województwie bełskim, do których tytuły własności otrzymał drogą dziedziczenia: dobra wożuczkańskie (nabyte w 1758 r. po ojcu) oraz sąsiedni Komarów. Był też dożywotnim posesorem starostwa tyszowieckiego. Poślubił Mariannę Tarnowską, która wniosła w posagu Hermanowszczyznę (miasteczko Hermanówka i klucz wsi w województwie kijowskim). Na sejmie w 1767 r. dokonana została zamiana: starostwo tyszowieckie stało się dziedzicznym majątkiem Mierów, a Hermanowszczyzna została królewsczczyzną, którą dożywotnio mieli posiadać. Była to nagroda za poparcie przez Miera żądań Nikołaja Repnina na tymże sejmie.

Jako poseł na sejmy w województwie bełskim Jan Mier działał w interesie Stanisława Augusta Poniatowskiego, na rzecz którego współpracował z Kazimierzem Poniatowskim, przeciwdziałając wpływowi wojewody kijowskiego Franciszka Salezego Potockiego. Emanuel Rostrowski uważa, iż jako polityk Jan Mier nie działał chyba zbyt aktywnie, o czym mogłoby świadczyć nikłe odzwierciedlenie jego starań w materiale źródłowym. Z drugiej jednak strony przytacza awanse, które spływały na Jana Miera z ręki Stanisława Augusta Poniatowskiego. Należały do nich: nominacja na szambelana (ok. 1769 r.), nominacja na kasztelana inflanckiego (3 października 1778 r.), przyznanie pensji 400 dukatów rocznie (w 1779 r., chociaż były trudności z uzyskaniem wypłaty), przyznanie Orderu Orła Białego (1781). Oczekiwania Jana Miera były jednak większe – chciał zasiłków z królewskiej szkatuły na edukację dzieci w Warszawie, prosił również o stanowisko wojewody inflanckiego, ale bez powodzenia.

Po pierwszym rozbiore Polski większość dóbr Jana Miera znalazła się pod panowaniem austriackim i w nowych warunkach musiał walczyć o swoją pozycję. Starostwo hermanowickie zostało poddzierzawione, natomiast część Hermanowszczyzny pozostawiona jako własność dziedziczna – sprzedana. Były trudności z udowodnieniem władzom austriackim dziedzicznych praw Mierów do starostwa tyszowieckiego, wiele też kosztowały spory sądowe z mieszczanami z Tyszowiec. Pozycję rodziny umacniało otrzymanie w 1777 r. przez Jana Miera tytułu hrabiowskiego, a w 1779 r. przez jego żonę – damy Orderu Krzyża

Gwiazdzistego. Po 1772 r. Jan Mier przebywał głównie we Lwowie i Wożuczynie, a w Komarowie ufundował i wyposażył kościół.

Jan Mier w małżeństwie z Marianną Tarnowską doczekał się gromadki dzieci, byli to: Mikołaj, Józef, Adam, Anastazja, Anna, Teresa i Feliks (Rostworowski 1975, 802–803; *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu, Bieda, Wstęp do inwentarza:1*)⁴.

Tytus hrabia Mier (1808–1858) i Lubina z Rogoyskich Mierowa (1822–1886)

Adam Tomasz hrabia Mier (1773–1832)⁵ był ojcem bohatera kolejnej fotografii – Tytusa Miera. Adam zakończył karierę wojskową dopiero w 1831 r., ale nie przeszkodziło mu to w poślubieniu około 1805 r. Józefy Karpf, córki lwowskiego krawca. Mieszkali w Komarowie, a po jego sprzedaży we Lwowie. Z tego związku przyszło na świat pięcioro dzieci: Józef (ur. 1805), Tytus Jan Mateusz (ur. 1808), Henryka Amelia (ur. 1817) i dwoje o nieznanym imionach (*Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu, Bieda, Wstęp do inwentarza: 2–3*).

**Fot. 2. Tytus Jan Mateusz
hrabia Mier (1808–1858)**

Fot. 2. Tytus Jan Mateusz
the Count of Mier (1808–1858)

Źródło: Archiwum Państwowe
w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum
Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów
w Staromieściu*, sygn. 167
Fotografie rodziny Mierów.

⁴ Biogram Feliksa, syna Jana Miera i Marianny Tarnowskiej, zamieszczony jest w *Polskim Słowniku Biograficznym (Polski Słownik Biograficzny 1975: 801–802)*.

⁵ Data śmierci za Markiem Minakowskim (Minakowski, *Wielcy.pl*).

Fotografia Tytusa Jana Mateusza hrabiego Miera (1808–1858), wykonana w Zakładzie Fotograficznym A. Pawlikowskiego przy ul. Sławkowskiej 21 w Krakowie, przedstawia portret Tytusa, który był w posiadaniu hrabiów Komorowskich. Z obrazu poważnie spogląda mężczyzna w dojrzałym wieku, o ciemnych jeszcze włosach, chociaż z wysokim czołem, z wąsami, ubrany w białą koszulę z wysokim kołnierzykiem, z wiązanym pod szyją czarnym wąskim krawatem i w ciemny frak czy może surdut (fotografia mało czytelna z powodu złego stanu technicznego)⁶.

Ten sam zakład, zapewne w tym samym czasie, odwiedziła żona Tytusa – Lubina z Rogoyskich Mierowa (1822–1886). Efektem było zdjęcie portretowe prezentujące kobietę raczej stojącą już na progu starości, chociaż ze śladami urody na twarzy, o szczerym spojrzeniu, ubraną w stroik na włosach wiązany pod brodą na dużą jasną kokardę i ciemną suknię. Najprawdopodobniej w momencie robienia zdjęcia Lubina liczyła więcej lat niż jej mąż w trakcie pozowania do portretu.

Fot. 3. Lubina z Rogoyskich Mierowa (1822–1886)

Fot. 3. Lubina from the Family Rogoyski Mier (1822–1886)

Źródło: Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*, sygn. 167 *Fotografie rodziny Mierów*.

Dzienne daty życia małżonków (z zastrzeżeniem, że mogło dojść do pomyłki w ich odczytaniu z powodu wyblaknięcia atramentu) to 20 marca 1808 – 3 lutego 1858 r. dla Tytusa oraz 4 marca 1822 – 30 czerwca 1886 r. dla Lubiny. Rodzice Lubiny to, według Marka Minakowskiego, Jan Chrzci-

⁶ Charakterystyka męskiego stroju w pierwszej połowie XIX w. została przedstawiona w pracy *W cieniu koronkowej parasolki. O modzie i obyczajach w XIX wieku* (Dobkowska, Wasilewska 2016: 103–105).

ciel Rogoyski hrabia Brochwicz i Tekla Albertowska⁷. W 1811 r. Rogoyscy, ówczesni właściciele Żarnowca, zakupili dworek w tej miejscowości, pochodzący prawdopodobnie z końca XVIII w. Lubina, najmłodsza z córek Rogoyskich, wniosła go w posagu swojemu mężowi Tytusowi Mierowi (Michałowicz-Kubal 2006: 184). Marek Minakowski podaje, że ślub odbył się w maju 1840 r. w Jedliczu. Małżonkowie doczekali się dwojga dzieci: Andrzeja i Henryki. Dla obojga Marek Minakowski przyjmuje jako rok urodzenia 1840 – może to świadczyć o tym, iż dzieci były bliźniętami, ale nie musi. Być może Andrzej zmarł przy porodzie lub niedługo po nim.

Henryka z Mierów Komorowska (1840–1888)

Henryka z Mierów Komorowska (1840–1888)⁸ jest bohaterką kolejnej fotografii, przedstawiającej jej portret jako młodej dziewczyny, z wysoko i gładko upiętymi ciemnymi włosami, o dużych oczach patrzących wprost na malarza, z długimi kolczykami w uszach, w ciemnej sukni odsłaniającej szyję i spadziste ramiona. Obraz również stanowił własność rodziny hrabiów Komorowskich.

Fot. 4. Henryka z Mierów Komorowska (1840–1888)

Fot. 4. Henryka form the Family Mier Komorowska (1840–1888)

Źródło: Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*, sygn. 167 *Fotografie rodziny Mierów*.

⁷ Według Marka Minakowskiego daty życia Tytusa Miera to 20 marca 1808 – 24 lutego 1858, a jego żony Lubiny to 14 marca 1822 – 30 czerwca 1886 (Minakowski, *Wielcy.pl*).

⁸ Z podpisu na odwrocie fotografii wynika, iż Henryka urodziła się 10 marca (rok nieczytelny), zmarła natomiast 25 sierpnia 1888 r. Marek Minakowski podaje jako rok urodzenia 1840, a śmierci 1887 (*Fotografie rodziny Mierów*; Minakowski, *Wielcy.pl*).

W 1860 r. Henryka poślubiła Wojciecha hrabiego Komorowskiego (1839–1879). Z tego małżeństwa urodziło się troje dzieci: Maria Magdalena (1862), Stefan (1863), Adam (1864)⁹. Jej mąż w 1859 r. wziął udział w wojnie włoskiej jako porucznik austriacki, a za zasługi na polu walki otrzymał order Żelaznej Korony. Po wojnie wystąpił ze służby wojskowej i zajął się uprawą roli, ale wybuch powstania styczniowego sprawił, że ponownie chwycił za broń i wstąpił do oddziału Mariana Langiewicza, z którym odbył całą kampanię i został ranny pod Grochowiskami. Przekroczywszy granicę Galicji, uzyskał upoważnienie władz powstańczych do sformowania nowego oddziału, z którym już jako pułkownik ponownie miał wkroczyć do Królestwa. Udało się to dopiero w listopadzie 1863 r., kiedy to oddział Komorowskiego opanował opuszczony przez nieprzyjaciela Poryck. Wkrótce jednak, po krótkim oporze, musiał opuścić miasteczko, a wycofując się ku granicy z Galicją i naciskany przez nieprzyjaciela zarządził kapitulację przed Austriakami, co wywołało głośnie oburzenia w Galicji. Zreorganizowany oddział Wojciech Komorowski poprowadził jeszcze raz do boju, ale został on rozbity w styczniu 1864 r. pod Starą Wsią. Według opinii współczesnych Komorowski odznaczał się osobistym męstwem, ale nie miał kompetencji, by być dowódcą samodzielnego oddziału. Po powstaniu styczniowym ponownie wrócił do gospodarowania, ale nie zarzucił całkowicie aktywności polityczno-społecznej. W 1867 r. został członkiem Rady Powiatowej w Krośnie (Kozłowski 1967–1968: 435–436).

Według Marka Minakowskiego córka Henryki i Wojciecha Komorowskich – Maria Magdalena nie zawarła związku małżeńskiego i zmarła w 1947 r.¹⁰ Być może to w jej posiadaniu pozostawały portrety rodzinne i zegarek z miniaturą Jana hrabiego Miera, które udostępniła rodzinie Jędrzejowiczów w celu wykonania fotografii – co do portretów zapisano ogólnie na odwrocie fotografii, że są własnością rodziny hrabiów Komorowskich, natomiast w odniesieniu do zegarka wymieniono konkretnie jako właścicielkę Magdalenę hrabinę Komorowską. Fotografie wykonano w Krakowie, gdzie prawdopodobnie mieszkała Magdalena i gdzie zmarła.

⁹ Marek Minakowski podaje jeszcze najstarszego Jerzego, który zmarł w dzieciństwie (Minakowski, *Wielcy.pl*).

¹⁰ Maria Magdalena Komorowska, urodzona 9 marca 1862 r. w Żarnowcu, zmarła bezpotomnie w Krakowie 12 marca 1947 r. (Minakowski, *Wielcy.pl*).

Jan Feliks Jędrzejowicz (1879–1942)

Jak już wspomniano, Mierowie skoligacili się z Jędrzejowiczami poprzez małżeństwo Adama Jędrzejowicza i Gabrieli z Mierów, którzy zakupili w 1880 r. Staromieście i przebudowali XVIII-wieczny dwór na siedzibę rodu według projektu Tadeusza Stryjeńskiego (Pustelak 2011: 80–84). Rodzina Jędrzejowiczów miała ormiańskie i kupieckie korzenie i początkowo była związana z Warszawą. Historycznie potwierdzonym protoplastą rodu był Jan Kazimierz (1729–1790), który do Galicji przeniósł się w 1785 r. i zakupił dobra: Hyżne, Nieborów i Dylągówkę w obwodzie rzeszowskim. Z pierwszego małżeństwa z Marianną z Zacharyasiewiczów miał córkę Zofię, z drugiego z Elżbietą z Nikorowiczów synów: Dawida (późniejszy właściciel Czapel), Ludwika (późniejszy właściciel Zaczernia) i Grzegorza (późniejszy właściciel Hyżnego i Dylągówki). Jan Jędrzejowicz należał do obrządku ormiańskokatolickiego, który najdłużej był kultywowany w rodzinie Dawida mieszkającej w Galicji Wschodniej. Ludwik i Grzegorz poślubili Polki i przeszli na obrządek rzymskokatolicki (Pustelak 2011: 13–14, 200).

Jedynym synem Adama i Gabrieli Jędrzejowiczów był Jan Feliks Jędrzejowicz (1879–1942). W Archiwum Państwowym w Rzeszowie zachowała się jego fotografia, której identyfikację oraz własnoręczny podpis potwierdziło na odwrocie starostwo powiatowe w Rzeszowie 20 października 1921 r.: „Identyczność osoby JWl. Jana Jędrzejowicza właśc[iciela] dóbr i prezesa Rady powiatowej w Rzeszowie ur. w 1879 r. w Krakowie przynależnego, zamieszkałego w Staromieściu i jego własnoręczny podpis stwierdza się” (*Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*, sygn. 571).

**Fot. 5. Jan Feliks Jędrzejowicz
(1879–1942)**

Fot. 5. Jan Feliks Jędrzejowicz
(1879–1942)

Źródło: Archiwum Państwowe
w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum
Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów
w Staromieściu*, sygn. 571
Fotografie Jędrzejowiczów.

Fotografia przedstawia eleganckiego mężczyznę liczącego nie więcej niż 42 lata, ubranego w białą koszulę z wysokim kołnierzem i krawatem oraz marynarkę, z krótkimi włosami rozdzielonymi przedziałkiem, wąsami i binoklami na nosie. Fotografia nosi charakter oficjalnego zdjęcia wykonanego dla celów urzędowych.

Jan Feliks Jędrzejowicz otrzymał staranne wykształcenie: uczęszczał do Gimnazjum w Rzeszowie i Gimnazjum im. J. Sobieskiego w Krakowie, prawo i ekonomię studiował na uniwersytetach w Krakowie, Wiedniu i Halle, a nauki rolnicze w Wyższej Szkole Rolniczej w Berlinie w latach 1899–1903. W 1912 r. poślubił Marię z Tyszkiewiczów. Mieli sześcioro dzieci: Marię, Adama, Stanisława, Natalię, Jana i Teresę. Znaczną część życia poświęcił służbie wojskowej, najpierw w wojsku austriackim, gdzie doszedł do rangi rotmistrza (był również szambelanem na dworze wiedeńskim), a po odzyskaniu niepodległości w polskim. To wojsko było jego prawdziwą pasją i związane z nim studia nad jego historią i umundurowaniem. Czas poświęcał też na służbę publiczną, między innymi jako prezes Rady Powiatowej w Rzeszowie i członek Rady Wojewódzkiej we Lwowie. Na gospodarowaniu majątkiem niezbyt się znał, na dodatek zarząd majątku w Staromieściu powierzył osobie, która również nie miała do tego predyspozycji¹¹. Po I wojnie światowej rodzina Jędrzejowiczów próbowała odrobić wojenne straty, inwestując w polskie i zagraniczne przedsiębiorstwa i instytucje. Decyzje te okazały się niefortunne, a sytuację pogorszył kryzys ekonomiczny, którego początek przypada na rok 1929. Ratunkiem wydawała się sprzedaż i częściowa parcelacja ziemi. Próba oddłużenia majątku nie powiodła się jednak i w 1936 r. wierzyciele ustanowili przymusowy zarząd majątkiem w Staromieściu, który Jan Jędrzejowicz z rodziną musiał opuścić. W czasie II wojny światowej rodzina działała w ruchu oporu, szczególnie zaangażowany był najmłodszy syn Jan Grzegorz (1919–2008). We dworze w Staromieściu stacjonowali żołnierze niemieccy, później radzieccy, majątek ucierpiał też wskutek pożaru i ostrzału artyleryjskiego. Wywłaszczenie w 1944 r. zostało Janowi Jędrzejowiczowi oszczędzone, ponieważ zmarł w 1942 r. w Rzeszowie i został pochowany w Zaczerniu (Jędrzejowicz 1994: 80; Pustelak 2011: 53–54, 61–70; Pomes 2004: 199).

Wojsko w życiu Jana Feliksa Jędrzejowicza

Za życia Jan Feliks Jędrzejowicz zdobył uznanie jako znawca historii umundurowania wojska polskiego i kolekcjoner obiektów związanych z tą tematyką. Zainteresowania te wynikały zarówno z tradycji rodzin-

¹¹ Był to zbankrutowany dziedzic nazwiskiem Dobrowolski (Pustelak 2011: 63).

nych (wielu członków rodziny Mierów i Jędrzejowiczów wybierało ścieżkę kariery wojskowej), doświadczeń zawodowych Jana Feliksa (służył w wojsku austriackim, a później polskim – w latach 1900–1917) oraz osobistych preferencji (Szetela-Zauchowa 2001: 302–308). Franciszek Kotula uważał go za „wybitnego znawcę XIX-wiecznych mundurów armii europejskich, głównie polskiej z czasów Królestwa Polskiego” (Kotula 1999: 24). Pośrednio dokumentują te fakty dwie zachowane kartki korespondencyjne przedstawiające manewry wojskowe z okresu służby wojskowej Jędrzejowicza. Jedna z nich – prezentowana w artykule – przedstawia żołnierzy na koniach ustawionych w szeregach i wysuniętego przed pierwszy szereg jeźdźca – jak wynika z drugiej kartki korespondencyjnej, zachowanej w gorszym stanie technicznym, nie jest to jednak cesarz.

Fot. 6. Parada przed cesarzem Franciszkiem Józefem I (Brück 1904)

Fot. 6. The parade before the Emperor Francis Joseph I (Brück 1904)

Źródło: Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*, sygn. 571 *Fotografie Jędrzejowiczów*.

Zdjęcie umieszczone na stronie kartki korespondencyjnej przeznaczonej na przedstawienie grafiki nawiązuje do popularnego nurtu w rozwoju zarówno fotografii, jak i kartek pocztowych, który postępowo w fotografowaniu niezwykle spopularyzował. Prezentowaną na kartce fotografię firmuje atelier fotograficzne Augusta Tóke, które w plenerze wykonało zdjęcia na terenie manewrów i obozu wojskowego. Fotografie

o tematyce wojskowej cieszyły się popularnością i przyczyniały się do kreowania mitu związanego z osobą cesarza Franciszka Józefa I oraz armią¹². Było to zgodne z polityką państwa, która nie zdawała się na przypadek, lecz przy pomocy dostępnych środków (takich jak podręczniki szkolne, okolicznościowa poezja, przedstawienia ikonograficzne panującego, opowieści ludowe) budowała wizerunek cesarza jako „dobrego władcy”¹³.

Fotografia wykonana została w 1904 r. w Brück. Najpewniej jest to Bruck an der Leitha, miejscowość położona w Dolnej Austrii nad Litawą, która w 2019 r. liczyła nieco ponad 8 tys. mieszkańców (Austriacki Urząd Statystyczny). Jej historyczne przedmieście stanowi Bruckneudorf, gdzie do dzisiaj znajduje się duży poligon wojskowy (Bruck an der Leitha, Bruckneudorf).

Jan Jędrzejowicz doszedł w wojsku austriackim do stopnia rotmistrza w 3 pułku ułanów im. Arcyksięcia Karola¹⁴. Po przegranych wojnach (1859, 1866) zaczęto zwracać większą uwagę na praktyczne szkolenie jazdy, co przekładało się na systematyczniejsze odbywanie ćwiczeń i manewrów. Niestety, nie uwzględniano zmian w technice walki. Według Michała Baczkowskiego „ułan uczył się trudnych, ale całkiem zbędnych manewrów w małych pododdziałach, których użyteczność na polu walki była znikoma”, pomijano także „przeprowadzanie manewrów z pozostałymi rodzajami broni”. I wojna światowa rozpoczęła proces „spieszenia” ułanów (wprowadzanie oddziałów pieszych lub przekształcanie jazdy w piechotę). Towarzyszył temu bierny opór części kadry oficerskiej, ponieważ tradycje ułańskie były wciąż żywe, o czym świad-

¹² Na przykład najpopularniejszy rzeszowski fotograf Edward Janusz, działający w Rzeszowie w latach 1886–1914 (od momentu przybycia do Rzeszowa do śmierci, przy czym po jego śmierci zakład prowadziła dalej wdowa Leopoldyna i dzieci), w młodości służył w armii austriackiej w konnicy, którą zmuszony był opuścić w 1882 r. w stopniu porucznika ze względu na zdrowie. W czasie służby wojskowej zainteresował się fotografią. W późniejszych latach nieraz dokumentował fotograficznie manewry wojskowe z udziałem cesarza Franciszka Józefa I i wysokich rangą dowódców wojskowych, a jego jazda konna wywoływała podziw i pytanie, gdzie fotograf tak dobrze opanował tę sztukę (Hoff 2004: 195; Jarośnińska 2010: 14–17; *Kronika S.p. Edward Janusz* 1914: 3; Kassak 2014).

¹³ Więcej na ten temat w pracy: „Dobry władca”. *Studium antropologiczne o Franciszku Józefie I* (Hołda 2008).

¹⁴ W wojsku polskim służył jako rotmistrz w 8 pułku ułanów im. księcia Józefa Poniatowskiego, ale krótko – w 1919 r. został formalnie przeniesiony do rezerwy. W 1920 r. w obliczu zagrożenia państwa polskiego zgłosił swoją gotowość do służby (*Wstęp do inwentarza*: 7; sygn. 527: 159–161; sygn. 563: 12). Metryki jednostek taktycznych ułanów galicyjskich, w tym trzeciego pułku, przedstawił Michał Baczkowski (Baczkowski 2011: 198–200).

czy chociażby popularność kartek korespondencyjnych z fotograficznym utrwaleniem manewrów i ich przechowywanie w charakterze pamiątek (Baczkowski 2011: 61–63, 121–128, cytat 123).

Zakończenie

Skromy zbiór fotografii wyodrębnionych pod taką właśnie nazwą w zespole *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu* w Archiwum Państwowym w Rzeszowie ma zróżnicowany charakter – są to uwiecznione na fotografii portrety (Tytusa Jana Mateusza hrabiego Miera, Henryki z Mierów Komorowskiej) oraz zegarek z miniaturą przedstawiającą portret Jana hrabiego Miera; kartki korespondencyjne ze zdjęciami z manewrów wojskowych, zdjęcie portretowe (Lubiny z Rogoyskich Mierowej) i przeznaczone do dokumentów urzędowych (Jana Feliksa Jędrzejowicza). Wykorzystanie ich jako typowych źródeł ikonograficznych utrudnia sam fakt, że są to zdjęcia, które z natury rzeczy nie oddają wiernie wszystkich cech oryginału (np. kolor, przezroczność). Zdjęcia wykonane w zakładzie fotograficznym są pozowane, co zakłada przedstawienie modelu z jak najkorzystniejszej strony. Dokumentacja fotograficzna manewrów wojskowych nie mogła być sprzeczna z oficjalną propagandą państwa dotyczącą wizerunku cesarza i armii. W każdym jednak przypadku zyskujemy materialne przedstawienie osób, rzeczy lub wydarzeń. Istotne są też informacje umieszczane na fotografii lub jej odwrocie, odnoszące się do jej tematyki, czasu i miejsca wykonania. Fotografie te służą zatem zarówno jako materiał źródłowy, jak i ilustracyjny, umożliwiają porównanie informacji pozyskanych z różnych źródeł i przybliżają przeszłość do teraźniejszości.

Literatura

Źródła

Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół nr 24 *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*:

- Tadeusz Bieda, *Wstęp do inwentarza*
- sygn. 167 *Fotografie rodziny Mierów*
- sygn. 168 *Fotografie złotego zegarka z miniaturą Jana hr. Miera Kasztelana Inflanckiego*
- sygn. 527 *Korespondencja dotycząca służby wojskowej*
- sygn. 563 *Korespondencja dotycząca służby wojskowej*
- sygn. 571 *Fotografie Jędrzejowiczów*

Źródła drukowane

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, 1880, t. I, nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego. Druk „Wieku” Nowy Świat Nr. 59, Warszawa (także t. III, XI, XIV).

Kronika Ś.p. Edward Janusz, 1914, „Głos Rzeszowski”, nr 4.

Akty normatywne

Zarządzenie nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30.06.1969 r. w sprawie archiwalnego opracowania zasobu fotografii, <http://adacta.archiwa.net/file/fota.pdf> (dostęp: 16.06.2020)

Decyzja nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 24.04.2006 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania fotografii w archiwach państwowych, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/Dec_8_2006.pdf (dostęp: 4.02.2020).

Zarządzenie nr 34 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 9.09.2019 r. w sprawie zasad porządkowania i inwentaryzacji dokumentacji fotograficznej w archiwach państwowych, <https://ndap.bip.gov.pl/dziennik-urzedowy/dziennik-urzedowy-2019.html> (dostęp: 12.03.2019).

Opracowania

Baczkowski M., 2011, *Szarży podobnej dawno nie widziały dzieje! ulani galicyjscy 1778–1918*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia łagiellonica”, Kraków.

Biernat K., 2015, *Stan badań nad dokumentacją fotograficzną w archiwach*, „Archiwista Polski”, nr 3(79).

Buszko J., 1964–1965, *Adam Jędrzejowicz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków.

Dobkowska J., Wasilewska J., 2016, *W cieniu koronkowej parasolki. O modzie i obyczajach w XIX wieku*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.

Dokumentacja nieaktowa w instytucjach nauki i kultury, 2009, red. M. Marcinkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce.

Gierowski J.A., 1975, *Mier Wilhelm* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

Hoff J., 2004, *Edward Janusz* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, red. naczelny J. Draus, Wydawca: RS DRUK, Rzeszów.

Hołda R., 2008, „*Dobry władca*”. *Studium antropologiczne o Franciszku Józefie I*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Jabłońska M., 2011, *Dokumentacja specjalna w archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Jarosińska M., 2010, *Rzeszów galicyjski w obiektywie Edwarda Janusza*, Wydawnictwo Libra, Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów.

Jędrzejowicz S. (T.E.), 1994, *Jędrzejowicz Jan Feliks* [w:] *Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 2, Wydawnictwo DIG, Warszawa.

Karczowa H., 1979, *Rozwój form kancelaryjnych i współczesne rodzaje dokumentów archiwalnych. Dokumentacja wizualna i audialna (fotografie, filmy, nagrania)*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.

Kotula F., 1999, *Diariusz muzealny 1942–1948*, Wydawca Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów.

- Kozłowski E., 1967–1968, *Komorowski Wojciech* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kwiatkowska W., 2014, *Dorobek polskiej archiwistyki w zakresie metodyki opracowania zasobu archiwalnego*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Departament Organizacji i Udostępniania. Wydział Popularyzacji i Wydawnictw, Warszawa.
- Michałowicz-Kubal M., 2006, *Zamki, dwory i pałace województwa podkarpackiego*, Wydawnictwo Arete II, Krosno.
- Pomes K., 2004, *Jan Jędrzejowicz* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, red. naczelny J. Draus, Wydawca: RS DRUK, Rzeszów.
- Pustelak D., 2011, *Ród Jędrzejowiczów w okresie autonomii galicyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Robótka H., 1988, *Metodyka archiwalna. Opracowanie dokumentacji geodezyjno-kartograficznej, technicznej, audiowizualnej (fotografii, filmów i mikrofilmów, nagrań)*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Ross J., Zahorski A., 1975, *Mier Józef* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Rostworowski E., 1975, *Mier Jan* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Szetela-Zauchowa T., 2001, *Zbieractwo i kolekcjonerstwo* [w:] *Dzieje Rzeszowa*, t. III, red. F. Kiryk, Urząd Miasta Rzeszowa. Libri Ressoivienses Sp. z o.o., Rzeszów.
- Tomczak S., 2013, *Fotografia jako źródło historyczne – rys problemowy*, „Archiwista Polski”, nr 2(70).

Netografia

- Austriacki Urząd Statystyczny, Bevölkerung zu Jahresbeginn 2002–2020 nach Gemeinden (Gebietsstand 2019) (dostęp: 12.06.2020).
- Bruck an der Leitha, https://pl.wikipedia.org/wiki/Bruck_an_der_Leitha (dostęp: 16.06.2020).
- Bruckneudorf, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Bruckneudorf> (dostęp: 16.06.2020).
- Kassak C., *Edward Janusz, fotograf, który uwiecznił „tamten” Rzeszów* (tekst z 28.02.2014), <https://nowiny24.pl/edward-janusz-fotograf-ktory-uwiecznil-tamten-rzeszow/ar/c3-5727468> (dostęp: 17.02.2020).
- Minakowski M.J., *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)* (dostęp: 10.02.2020).

The photography of the Mierow and Jędrzejowicz families from the complex Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu in the State Archive of Rzeszów

Abstract

According to archivists a photograph can be both an illustrative material and a historical source. But still there is no handbook which can describe all aspects connected with photographic documentation. In the State Archive in Rzeszów (complex *Archiwum Podworskie Mierów-Jędrzejowiczów w Staromieściu*) there is the small separated collection of photographs. They present: portrait photos (Tytus Jan Mateusz hrabia Mier,

Henryka z Mierów Komorowska) and watches with a miniature portrait of Jan hrabia Mier; postcards with photos of military manoeuvres; the portrait photo (Lubina z Rogoyskich Mierowa) and a photo for official documents (Jan Feliks Jędrzejowicz). The family of Mier which had Scottish and Calvinist roots and the family of Jędrzejowicz of Armenian and merchant origin were connected by the marriage contracted in 1878 in Vienna between Adam Jędrzejowicz (1847–1924), the son of Jan Kąty and Maria (maiden name Straszewska) from Zaczernie and Gabriela Felicja (maiden name Mier) (1850–1939), the daughter of Feliks and Felicja, divorced with Zdzisław Tyszkiewicz, the heir to landed property of Kolbuszowa. After the wedding Staromieście became their family home (now it is within the city limits of Rzeszów). Then Jan Feliks (1879–1942), the only son of this couple, managed the estate. Photographs provide valuable information both in the textual (notes connected with presented on photos persons, things, events) and illustrative stratum.

Key words: photographs, Jędrzejowicze, Mierowie, Rzeszów, 19th and 20th centuries